

MUSTAFA KEMAL'i anlamak

Hazırlayan
FAHRÜNNİSA KADİBEŞEĞİL

İ Ç İ N D E K İ L E R

- DOĞUMUNUN YÜZÜNCÜ YILIN-
DA ATATÜRK'E YENİDEN
BAKARKEN **EMRE KONGAR**
- 1919 SONU VE 1920 BAŞINDA
KARŞI-İHTİLAL CEPHESİNDEN
GÖRÜNÜMLER **SİNA AKŞİN**
- RADİKAL MÜMASİLİ FIRKALA-
RIN BEYNELMİLEL İTİLAFI
VE CHF **METE TUNCAY**
- KURTULUŞ SAVAŞI VE ANTI
EMPERYALİZM **BASKIN ORAN**
- ATATÜRK'TE İDEOLOJİ VE
EĞİTİM **FARUK KOCACIK**
- ATATÜRK VE ULUSAL
BİLİNÇ KAVRAMI **ŞAHİN
YENİŞEHİRLİOĞLU**
- TÜRKİYEDE DEVLETÇİLİK Sİ-
YASETİ VE GÜNÜMÜZE KADAR
SÜREN DEVLETÇİLİK SİYASETİ
TARTIŞMALARI **HAMZA UYGUN**
- TARİHSEL GELİŞİMİ VE ULU-
SAL BAĞIMSIZLIK SAVAŞINDA-
KI YERİ AÇISINDAN HALKÇI-
LIK İDEOLOJİSTİ **İNAN ÖZER**
- LAİKLİĞİN SINIFSAK
TEMELLERİ **EMRE KONGAR**
- 1981 DE 1881 **ÜNSAL YAVUZ**
- ATATÜRK VE RESİM SANATI **ESİN DAL**
- ATATÜRK'Ü İNCELEMELİK İÇİN **SAMİ N. ÖZERDİM**
- TÜTENGİL'DE ATATÜRKÇÜLÜK **İBRAHİM CILGA**
- HAREM-İ HÜMAYÜN **ATTILA İLHAN**

KURTULUŞ SAVAŞI ve ANTI-EMPERYALİZM

Altmış yıl kadar önce yapılan ve üzerine yüzlerce cilt kitap yazılmış olan Kurtuluş Savaşı'nın ülkemizde tartışma konusu yapılması pek eski değildir.

Türk Devrimi'nin önemli bir aşamasını oluşturması açısından, Kurtuluş Savaşı'nın içe ve dışa dönük niteliklerinin tartışılması ancak son on yılda ön plâna çıkmıştır. Bu tarihten önce Kurtuluş Savaşı hakkında duyulan en (belki de tek) dışı dokunur değerlendirme, onun «ilk ulusal kurtuluş savaşı» oluşudur. Aslına bakılırsa, bu yargı bile tam doğru değildir. Çünkü, Çin'de Sun Yat Sen hareketi bir yana bırakılsa bile Türk Kurtuluş Savaşı'ndan önce Afganistan örneği vardır. Nitekim, 1920 - 21'de Bekir Sami başkanlığında Moskova'ya görüşmeler yapmaya giden BMM heyeti, orada bağımsızlığını İngiltere'den yeni kazanmış Afganistan temsilcilerine rastlamış ve bunlarla, Sovyetlerle imzalanan 16 Mart 1921 Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'ndan onbeş gün önce bir dostluk antlaşması imzalamıştır.

«Dünyadaki ilk kurtuluş savaşı» sözü, yerini, «emperyalizm» sözcüğünün günlük yaşama girdiği 1960'larda «dünyadaki ilk anti-emperyalist savaş» sözüne bırakmış ve bu slogan, sol akım tarafından ideolojik savaşım da kullanılmaya başlanmıştır. Sağ çevreler bu «anti-emperyalizm» etiketinden oldukça rahatsız olmuşlar, fakat

emperyalizm kavramı ayırksız herkes tarafından «kötü bir şey» olarak algılanmaya başlandığı için, karşı çıkma-ya kalkışmamışlardır.

Buna karşılık, 1960'ların sonuna ve 1970'lerin başına gelindiğinde, Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalistliği sol akım içinde tartışılmaya başlanmıştır. Genellikle «Kemal Tahir'ciler» diye anılan bir grubun temsil ettiği görüşe göre, Kurtuluş Savaşı anti-emperyalist değil, anti-sömürgeci bir savaştır. Bir kez, anti-kapitalist değildir; ikincisi, esas olarak azınlıklardan korkunun harekete geçirdiği bir savaşımdır; üçüncüsü, emperyalist ülkelere değil, İzmir'in işgali üzerine Yunanistan'a karşı ortaya çıkmıştır; dördüncüsü, zamanın bir numaralı emperyalist devleti olan İngiltere ile uzlaşıcıdır.

Bu savları teker teker ele aldığımızda, doğru olduklarını söylemek olanağı vardır. Bir kez, emperyalizmin «kapitalizmin son aşaması» biçimindeki Hobson-Lenin'ci orijinal ve ortodoks tanımını kabul edildiğinde, Kemalist seçkinlerin kendilerine model olarak Batı'yı seçmelerinden ve Kurtuluş Savaşı'nı yöneten koalisyonun yapısından (asker+eşraf) dolayı anti-kapitalistlikle hiçbir ilgisi olmayan Türk Devrimi'nin tanım gereği anti-emperyalist de olamayacağını söylemek gerekecektir. Nitekim, bugün Türkiye'nin gelip oturduğu yer bu savı güçlendirmektedir. İkincisi, bu savaşın esas motoru, Anadolu'da devlet kurmak isteyen Rum ve özellikle Ermeni azınlıklara karşı duyulan korkudur. İlk beş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ikisi Rum, üçü Ermenilerin güçlü ve tehlikeli olduğu yerlerde kurulmuştur. Üçüncüsü, Yunanlıların İzmir'i işgalidir ki yurt çapında bir savaşımın başlamasına yol açmıştır ve bütün savaş boyunca Yunanlılardan başkasıyla çarpışılmadığını söylemek fazla yanlış olmamaktadır. İngilizlerle hiç çarpışma olmamış, İtalyanlar kendi-

liğinden çekilip gitmiş, Kilikya'da çok kısa bir süre kalan Fransızlarla değil, esas olarak, Fransız üniforması giymiş Ermenilerle uğraşmıştır. Son olarak, Ankara hükümetinin İngiltere ile uzlaşmayı, politikasının temel direklerinden biri yaptığı doğrudur. Nitekim, 1921 Ocak'ında Londra Konferansı'na çağrı alınca hemen bir iyiniyet jesti olarak içerideki sol akımlara paydos edilmiş, konferansa gidilmiştir. Zaten Lord Curzon, başbakan, Lloyd George'un tersine, Ankara hükümeti ile anlaşmadan yanadır.

Bununla birlikte, teker teker ele alındığında önemli bir gerçek payı taşıyan bu gerekçeler, üzerlerinde biraz daha düşünüldüğünde, ancak birer yarım - doğru, dolayısıyla, en azından birer yarı - yanlış olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bir kez, Türk Devrimi anti-kapitalist değildir ama, uluslararası kapitalizm eliyle değil, «ulusal kapitalist» eliyle gelişmek istemektedir. Sonuçta, bu **ulusal** kapitalist denilen yaratığın yetişmesi için uluslararası ortam açısından fazla geç kalındığı anlaşılacaktır, fakat bu sonuç, 1980'lerden geriye bakıldığında bugünkü bilinçle, bilgiyle görebildiğimiz bir sonuçtur. Bu sonucu Kurtuluş Savaşı yöneticilerinin 1920'lerde o günün bilinci ve bilgiyle görmüş olmalarını beklemek biraz haksızlık olacaktır. Kurtuluş Savaşı yöneticilerinin anti-kapitalist olmadıkları kesindir, fakat tuttıkları kapitalizm yolunu emperyalizm geri gelsin diye tutmadıkları da kesindir. M. Kemal Paşa gerçekten herşeyden önce bağımsızlıktır; çünkü temel amacı olan Batı'ya ancak bağımsız olursa varabileceğini görmektedir. Yani, kapitalist düzeni yeğledi diye, bir hareketin anti-emperyalist olmadığına karar vermek zordur. Elbette ki anti-emperyalizm, kapitalist yolu tutmakla sonunda çelişen bir ilkedir. Fakat, uzun dönemde böyle bir çelişki var diye, kısa dönem (üç buçuk yıl) bir olay olan Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperya-

listliğini yadsımak anlamsızdır. İkinci olarak, Kurtuluş Savaşı'nda birçok bakımdan bir dönem noktası olan Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nin «her türlü işgal ve müdahaleyi Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf telâkki» etme biçimindeki bir kararı Mustafa Kemal'in isteğiyle: «...bilhassa Rumluk ve Ermenilik...» diye değiştirilerek vatanın yalnız azınlıklara karşı değil, istilacı devletlere karşı da korunacağı karar altına alınmıştır. Üstelik M. Kemal Paşa'nın Kurtuluş Savaşı'nda başarı ile uyguladığı iki ilkedен biri halife ve sultana karşı çıkmamaksa, diğeri de itilâf devletlerine karşı çıkmamaktır (1). Bu iki ilkedен birincisini, sonunda halife ve sultan ortadan kaldırıldığı için gerçekten bir taktik kabul etmek, ikincisini ise en sonunda bu Batı ülkeleri ile aynı safta yer alındığı için bir taktik olarak değil, anti-empyrist olmamanın kanıtı olarak görmek doğru değildir. Kurtuluş Savaşı, Lozan'da somutlaştığı gibi, Batı'ya karşı yapılan, fakat Batı'ya benzemeyi amaçlayan bir savaştır. «Biz yenilseydik, Avrupalılık mağlup olacaktı. Biz kazandık, Avrupalılara karşı garp fikirlerini, garp esaslarını muzaffer kıldık» (2) sözü çok anlamlıdır. Fakat amacın Batı'ya benzemek olması, Batı'ya karşı bir savaş yapıldığı gerçeğini değiştirmemek gerekir. Bin zorlukla verilen bir savaşta, İngiltere'yi de boy hedefi olarak karşısına alıp bir de onunla cebelleşmenin bir anlamı olduğu söylenemez. Kaldı ki, Yunanlıların İzmir'e çıkışı 15 Mayıs'tır. M. Kemal Paşa'nın Samsun'a vapurla hareket tarihi de aynı gündür. Paşa'nın Anadolu'ya gitmeyi çok daha önceden plânlamış olması gerçeği de gösterir ki, İzmir'e Yunanlılar değil de İngilizler çıkartma

- (1) M. Kemal Atatürk, **Nutuk**, cilt I, İstanbul, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, 1960, s. 11.
- (2) Hamdullah Suphi [Tanrıöver], 23 Nisan 1930 tarihli söylev, **Türk Yurdu**, cilt 4-24, no. 29-223 (Mayıs 1930), s. 8.

yapsa, Paşa gene Anadolu'ya giderek savaşımı başlatacaktır. Tabii, böyle bir durumda kitleleri ve eşrafı savaşımaya razı etmek çok daha zor olacaktır. Yani, diyalektik işlemiş, Anadolu'da Rum ya da Anadolu'nun doğu sınırında Ermeniler gibi zararlı yabancı etnik grupların bulunması, Anadolu'nun kurtuluşunun temel direği olmuştur.

Bugünden düne bakışın bize anti - emperyalist göstermeyebildiği Kurtuluş Savaşı'nın o dönemde Sovyetler Birliği ve Komintern yöneticileri tarafından emperyalizm karşıtı olarak nitelendiğini de eklemek gerek. Ankara'daki ilk Sovyet büyükelçisi Aralov'a göre : Onu elçi olarak BMM katına gönderen Lenin «Türkler milli kurtuluşları için savaşıyorlar... Gerek Doğu halkları, gerekse biz emperyalist devletlere karşı savaşıyoruz» demektedir, M. Kemal Paşa'yı şöyle çözümlenmektedir : «M. Kemal Paşa tabii ki sosyalist değildir. Ama görülüyor ki iyi bir teşkilâtçı. Kabiliyetli bir lider, milli burjuva ihtilâlini idare ediyor ... Emperyalistlerin gururunu kıracağına, padişahı da yarıdakçılıyla silip süpüreceğine inanıyorum ... Ona, yani Türk halkına yardım etmemiz gerekiyor» (3).

Ya Yabancı Sermaye?

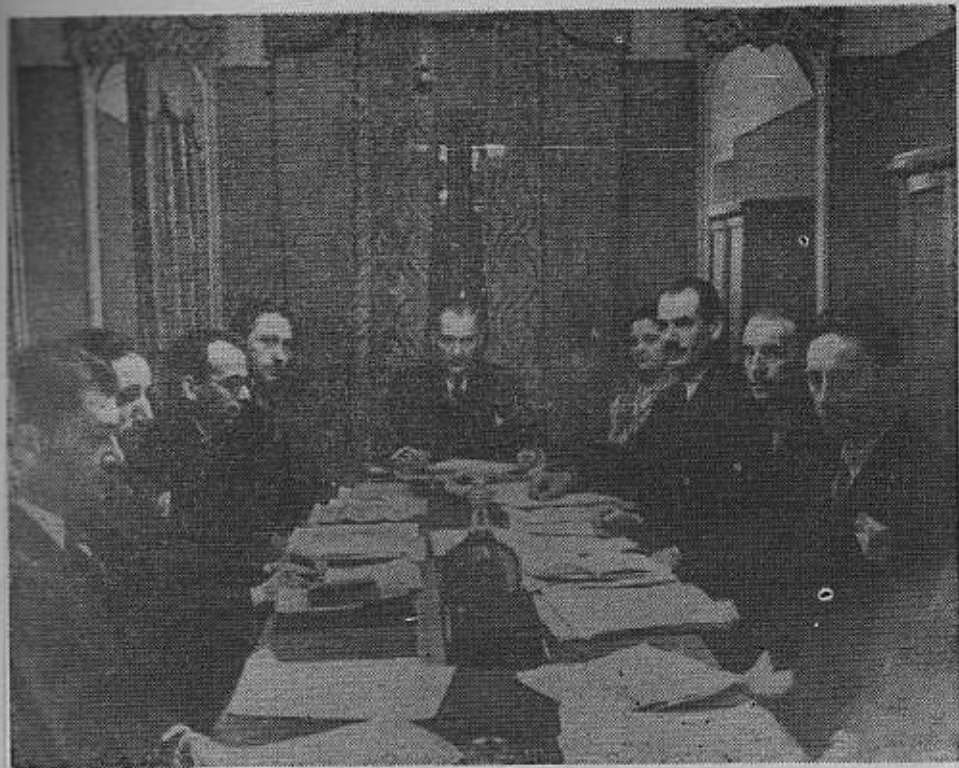
Kurtuluş Savaşı'nın anti - emperyalist olup olmadığı sorusuna ilişkin önemli bir noktaya, yabancı sermaye olgusuna değinerek bu konuyu bitirebiliriz. Bu konuda verilen örnek, Chester Projesi diye tanınan ve 1922'de Amerikalı girişimcilere verilen bir demiryolu ayrıcalığıdır (4). Projeye göre, yapılacak demiryolu ve köprü, li-

(3) S. İ. Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1967, s. 37-38.

(4) Bknz. Y. S. Tezel, «Birinci TBMM Anti-Emperyalist miydi? — Chester Ayrıcalığı», **SBF Dergisi**, XXV, no. 4 (Aralık 1970), s. 287-318.

man gibi yatırımlar 99 yıl sonra Türk hükümetine geçecek, fakat bu süre içinde demiryolunun her iki yakasındaki yirmişer kilometrelik alan içinde bulunan ya da bulunacak olan madenler ayrıcalık sahiplerinin tekelinde olacaktır. Ayrıcalığın böyle açıkca kapitüler nitelik taşıması, Kurtuluş Savaşı yönetiminin anti-empyralist olmadığına kanıt olarak alınmıştır. Gerçekten, emperyalizmle savaşın göbeğinde olan insanların sömürge ayrıcalıkları vermiş olmaları bir çelişki gibi gözükmektedir. Bu, maddi olanaksızlıklara, farkında olmamaya, ya da bilinç eksikliğine bağlanamaz. Olanaklar dardır, kadro da bilinçsizdir, fakat M. Kemal Paşa neyin ne olduğunu pek güzel bilmektedir. Yani, ya gerçekleşmesi yıllar sürececek olan bu proje ile doksandokuz yıl sonra torunları güzel bir demiryolu hattına ve onun istasyonlarıyla köprülerine sahip olsun diye bu ayrıcalığı vermiştir, ya da İngiltere ve Fransa'nın savaş sonunda ganimetten pay almaya yanaştırmak istemedikleri Amerika'yı işin içine karıştırmak ve Türk çıkarlarına yaklaştırmak taktiği söz konusudur. Üçüncü bir olasılık düşünmek zordur. Doğrusu, askerine çarık bulmakta güçlük çeken bir milliyetçilik hareketinin doksandokuz yıl sonrasını düşünecek kadar uzun dönemli plân yapması beklenemeyeceğinden, Chester Projesi'ni Amerika'yı İtilâf devletlerine karşı oynamak olarak tanımlamak yanlış olmasa gerektir.

Sonuç olarak; anti-kapitalist olmayan, fakat uluslararası kapitalizmin siyasal ve ekonomik egemenliğinden kurtulmak isteyen bağımsızlıkçı Anadolu Devrimi'ni anti-empyralist olarak kabul etmek kanımca doğrudur.

ATATÜRK 4.1.1933 Türk Dil Kurumunun toplantısına başkanlık ederken. Soldan Sağa : Hasan Âli Yücel, Celâl Şahin, Ahmet Cevat Dilemre, Reşit Galip (Millî Eğitim Bakanı), Atatürk, Afetinan, Ruşen Eşref Ünaydın, İbrahim Necmi Dilmen, Hamit Zubeyir Karan.